

Z A P I S N I K

sa 2. sjednice Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, održane 29. januara 2021. godine

Sjednica je počela u 10 sati.

Sjednici je predsjedavala Božena Jelušić, predsjednica Odbora.

Sednici su prisustvovali članovi/ice Odbora: Strahinja Bulajić, Zdenka Popović, Danijela Đurović, dr Tamara Vujović, Jelena Božović i Maksim Vučinić .

Sjednici nijesu prisustvovali članovi/ice Odbora: Abaz Dizdarević, Aleksandra Vuković, Dragica Sekulić, Suzana Pribilović, Vesna Pavičević i Bogdan Fatić.

Predsjednica Odbora predložila da se dnevni red dopuni tačkom –Tekuća pitanja, što je prihvaćeno jednoglasno, pa je za sjednicu utvrđen sljedeći

D N E V N I R E D:

1. Presentacija Izvještaja o post-zakonodavnom nadzoru izabranih članova Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti , i
2. Tekuća pitanja.

Prava tačka – Presentacija Izvještaja o post-zakonodavnom nadzoru izabranih članova Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti

U uvodnom obraćanju predsjednica Odbora Božena Jelušić saopštila je da je sjednica organizovana u saradnji sa Vestminsterskom fondacijom za demokratiju (WFD), na kojoj će se online prezentovati Izvještaj o post-zakonodavnom nadzoru izabranih članova Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Uz napomenu, da u radu sjednice, zbog neodložnih obaveza, neće učestvovati direktor Vestminsterske fondacije za demokratiju za Zapadni Balkan Emil Atanasovski, najavila je uvodna izlaganja Ivana Radojevića, programskog menadžera Vestminsterske fondacije za demokratiju za Zapadni Balkan i dr Marie Masmuti, predavačice prava na Institutu za napredne pravne studije, Univerzitet u Londonu i da će Izvještaj prezentovati ekspertkinja Olgica Lola Milojević, autorka Izvještaja.

Ivan Radojević, programski menadžer Vestminsterske fondacije za demokratiju za Zapadni Balkan (WFD), informisao je članove/ice Odbora da Vestminsterska fondacija za demokratiju (WFD) sprovodi regionalni parlamentarni program sa ciljem jačanja saradnje između parlamenata iz regiona Zapadnog Balkana, a putem uspostavljanja regionalne mreže radnih tijela za ljudska prava i rodnu ravnopravnost. Program se sprovodi u periodu od aprila 2019. do novembra 2021. godine, uz podršku Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške. Mreža parlamentarnih odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana (HUGEN) zvanično je osnovana u oktobru 2019. godine tokom regionalne parlamentarne konferencije koja je održana na Cetinju. HUGEN mreža okuplja radna tijela za ljudska prava i rodnu ravnopravnost iz osam parlamenata iz regiona Zapadnog Balkana. Prilikom prvog okupljanja radnih tijela u oktobru 2019. godine u Podgorici, uspostavljen je i Odbor HUGEN mreže koji okuplja predsjedavajuće/zamjenike predsjedavajućih radnih tijela nadležnih za ljudska prava i rodnu ravnopravnost. Jedna od prvih zajedničkih aktivnosti HUGEN mreže jeste podrška parlamentima u pilotiranju procesa post-zakonodavnog nadzora. Tokom novembra 2019. godine organizovan je, u Beogradu, trodnevni sertifikirani kurs na temu post-zakonodavnog nadzora za poslanike i stručne službe koji učestvuju u radu HUGEN mreže. Nakon toga, šest parlamenata je izabralo zakon na koji je primijenjena metodologija post-zakonodavnog nadzora. Rezultat ovog procesa je i izvještaj o post-zakonodavnom nadzoru izabranih članova Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, koji će članovima/icama Odbora predstaviti ekspertkinja Olgica Lola Milojević, autorka Izvještaja. Naglasio je da program podržava poslanike i članove stručne službe iz parlamenata u jačanju

parlamentarne saradnje u regionu, jačanju nadzornih i kontrolnih kapaciteta parlamenata i unaprjeđenju primjene najboljih standarda i praksi iz oblasti ljudskih prava i rodne ravnopravnosti.

Dr Maria Masmuti, predavačica prava na Institutu za napredne pravne studije, Univerzitet u Londonu, govorila je o procesu post-zakonodavnog nadzora i važnosti nad primjenom zakona. Tokom diskusije, saopštila je da post-zakonodavni nadzor nad primjenom zakona može da bude veoma efikasno sredstvo u kontroli primjene zakona u različitim sektorima. Usvajanje kvalitetnih zakona nije dovoljno već se mora pratiti da li se ti zakoni primjenjuju i nakon određenog vremena analizirati njihove učinke. Analiza će pokazati da li zakone treba mijenjati da bi se unaprijedili njihovi rezultati. Post-zakonodavni nadzor je primjenljiv na sve zakone i može da bude užeg opsega/uži pristup i da se fokusira na to kako je sproveden i da li su donijeta sva podzakonska akta koja omogućavaju njegovo sprovođenje. Postoji i širi obuhvat/širi pristup koji gleda efekte zakona - ne samo primjenu nego i kako je izmijenio društvenu realnost, kako je uticao na promjenu ponašanja ljudi odnosno kako je uticao na problem koji se nastoji riješiti. To je od velikog značaja kada se govori npr. o rodnoj ravnopravnosti, pitanjima diskriminacije i sl. Uži ili širi pristup i fokus može da kombinuje oba aspekta, ali to zavisi od trenutka kada se počinje sa sprovođenjem post-zakonodavnog nadzora. Nadzor nad sprovođenjem zakona trebalo bi da se odvija nakon pet godina od njegovog usvajanja da bi se uočili njegovi efekti po društvo (širi pristup). Prednosti procesa post-zakonodavnog nadzora nad sprovođenjem zakona su: 1) jačanje demokratskog upravljanja, što znači sprovođenje zakona u skladu sa načelima vladavine prava i pravne sigurnosti; 2) prethodno identifikovanje nepovoljnih efekata i njihovo sprječavanje. Postoje četiri suštinska razloga zbog kojih parlamenti treba da daju prioritet nadgledanju i procjeni primjene zakonodavstva: da se obezbijedi demokratsko upravljanje i primjena principa zakonitosti i pravne sigurnosti; da se olakša pravovremena identifikacija štetnih efekata novih zakona; da se poboljša fokus u smislu primjene i širenja ciljeva relevantnih politika; da se identifikuju i podijele dobre prakse. Dr Maria Masmuti je naglasila da post-zakonodavni nadzor može prikazati šta je funkcionisalo, a šta nije i zašto, kao i šta treba mijenjati. To je proces sa jasnom strukturom tokom koga se prikupljaju informacije i odgovara na pitanja o jednom ili više propisa. Post-zakonodavni nadzor može da omogući nadzor i horizontalnih pitanja kao što je rodna ravnopravnost. Rodno osjetljivi post-zakonodavni nadzor pokazuje kako je funkcionisao zakon, šta nije funkcionisalo i zašto, kao i šta treba mijenjati. Kako je zakon funkcionisao za žene, muškarce i osobe koje su mimo binarne podjele, postignuća i neželjene efekte sa stanovišta rodne ravnopravnosti i kako ih ispraviti.

Ivan Radojević, programski menadžer Vestminsterske fondacije za demokratiju za Zapadni Balkan (WFD), predstavio je pilot projekat post-zakonodavnog nadzora koji je implementiran od strane HUGEN mreže. Kako je saopštio ovaj pilot projekat je pokrenut u saradnji sa parlamentima iz HUGEN mreže procesom izbora zakona koji će biti predmet dalje analize. Ovaj inovativni i inicijalni/pilot program imaće višestruke efekte na razvijanje jedne kulture parlamentarnog rada i sprovođenja nadzora sa ciljem unaprjeđenja standarda ljudskih prava i rodne ravnopravnosti kao fudamentalnih vrijednosti za razvijanje i očuvanje demokratije i političke kulture u demokratskom okruženju. Što se tiče izbora zakona koji su kandidovani od strane parlamenata da prođu kroz ovaj proces oni se uglavnom baziraju na teme koje se tiču ljudskih prava i rodne ravnopravnosti upravo zato što Mreža okuplja radna tijela koja se bave pitanjima ljudskih prava i rodne ravnopravnosti. Ono što je bilo zajedničko kandidovani su zakoni koji se tiču zaštite od nasilja u porodici i sprječavanju diskriminacije. Skupština Crne Gore je jedina u okviru projekta koja je kandidovala dva zakona da prođu kroz ovaj proces. U Odboru za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore već je prezentovan Izvještaj o post-zakonodavnom nadzoru nad Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

Olgica Lola Milojević, autorka Izvještaja, u uvodnom obraćanju najavala je da će tokom prezentacije, između ostalog, saopštiti ključne nalaze u oblastima gdje je bilo najviše pomaka i oblastima gdje je bilo određenih nedostataka, kao i šta treba unaprijediti kada se govori o rodnoj ravnopravnosti. Uslijediće zaključci u kojima će predstaviti oblasti gdje se mogu unaprijediti ne samo položaj žena i muškaraca, već ukupno unaprjeđenje rodne ravnopravnosti kako bi se sveobuhvatno došlo do mjerljivih/vidljivih rezultata za ovu međusektorsku oblast. Na kraju će predstaviti preporuke i kroz njih

naglasiti šta je neophodno unaprijediti u pravnom okviru, kako obezbijediti bolje praćene primjene zakona i kontinuirano praćenje unaprijeđenja položaja žena i rodne ravnopravnosti posebno u oblasti obrazovanja i vaspitanja, kulture i stručnog osposobljavanja. Takođe, podsjetila je na dosadašnja iskustva sprovedenog post-zakonodavnog nadzora u Crnoj Gori, istakavši da je zakonodavni proces u Crnoj Gori utvrđen različitim pravnim aktima, od onih sa najvećom pravnom snagom do onih koji uređuju organizaciju i način rada državne uprave i onih koji propisuju određene analize i proces donošenja odluka. Za analizu politika najznačajniji je proces analize procjene uticaja propisa (RIA), koji je u crnogorski normativni sistem formalno uveden 2012. godine. Skupština Crne Gore utvrdila je post-zakonodavni nadzor u svoj Poslovnik. Odbor za rodnu ravnopravnost je sproveo najsveobuhvatniju i najdetaljniju analizu Zakona o rodnoj ravnopravnosti iz 2007. godine. Sam proces je inicirao Odbor, a podržan je od donatora – UNDP-a i OEBS-a i resornog Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Sproveden je nadzor nad ključnim djelovima Zakona i zamišljen je kao kombinacija podizanja svijesti i istraživačkih aktivnosti, što je malo drugačije u odnosu na metodološki pristup koji je predstavila dr Maria Masmuti, zato što je Zakon o rodnoj ravnopravnosti bio prvi te vrste u pravnom sistemu Crne Gore. Uz podršku eksternih stručnjaka/inja i istraživača/ica, službenici/e u Skupštini mogli su da unaprijede svoje kapacitete za dalji rad. Formulirani cilj procesa post-zakonodavnog nadzora je bio da se procijeni stepen u kome je Zakon o rodnoj ravnopravnosti sproveden u javnoj upravi, kao i stepen znanja zaposlenih u relevantnim institucijama o oblastima koje su obuhvaćene Zakonom. Istraživački proces je realizovan u dvije faze, a dva Izveštaja je izradio Odbor, i to: prvi 2010.godine, drugi 2014. godine.

Nakon uvodnog izlaganja informisala je članove/ice Odbora da je u procesu post-zakonodavnog nadzora izabranih članova Zakona, korišćena kombinacija užeg i šireg pristupa iz razloga što oblast rodne ravnopravnosti ima važnu horizontalnu primjenu jer se odnosi na sve druge institucije i na većinu drugih zakona koji su na snazi u Crnoj Gori. Zakon o rodnoj ravnopravnosti je važna tema i zbog toga za potrebe ovog post-zakonodavnog nadzora izabrani su određeni članovi Zakona prije svega član 13a i član 13b. Član 13a se odnosi na korišćenje rodno osjetljivog jezika i da korišćenje rodno osjetljivog jezika poštuju državni organi, organi lokalne samouprave i svi drugi organi i pravna lica koji vrše javna ovlašćenja, zatim mediji, privredna društava i preduzetnici/ce. Članom 13b propisana je obaveza državnih organa, organa lokalne samouprave i svih drugih organa i pravnih lica koji vrše javna ovlašćenja da u okviru programa stručnog osposobljavanja i usavršavanja zaposlenih ili na drugi način propisan zakonom ili drugim aktom obezbijede edukaciju zaposlenih o postizanju rodne ravnopravnosti, odnosno ostvarivanju prava po osnovu rodne ravnopravnosti. Zbog ovakve kompleksnosti i široke prisutnosti teme i problematike statusa rodne ravnopravnosti pridruženi su i čl.14 i 33a. Član 14 odnosi se na korišćenje statističkih podataka i informacija koje se prikupljaju. Članom 33a propisane su prekršajne sankcije za nepoštovanje upotrebe rodno osjetljivog jezika, obaveza vođenja statističkih podataka i informacija po polu, organizovanje edukacija za sve zaposlene u javnoj upravi kao i podnošenje izvještaja svih organa zaduženih za primjenu Zakona i Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR). Polazeći od navedenog, naglasila je da je relevantnost izabranih članova Zakona za proces post-zakonodavnog nadzora neupitna kako za čitavo društvo Crne Gore, tako i kroz doprinos uspostavljanju opšteg cilja tj. pune rodne ravnopravnosti.

Tokom prezentacije informisala je članove/ice Odbora šta je svrha post-zakonodavnog nadzora, koje su metode rada i koje su metode primijenjene za prikupljanje podataka. Na kraju prezentacije predstavila je ključne nalaze i preporuke.

Naglasila je da je svrha post-zakonskog nadzora procjena uticaja koji proizvode izabrani članovi Zakona, prije svega čl.13a i 13b. tj. da li su planirani ciljevi dostignuti, u kojoj mjeri i ukoliko ne, zašto ne; da analizira rezultate primjene čl.13a i 13b Zakona, kao i široku primjenu čl.13,14 i 33a koji su direktno povezani sa izabranim. Period koji se analizira je 2015-2019/20 godina tj. od momenta usvajanja Zakona, zaključno sa prvim kvartalom 2020. godine. Posebno važni ciljevi evaluacije tj.analize u procesu post-zakonodavnog nadzora su: procjena relevantnosti izabranih članova Zakona i identifikacija novih pitanja ili problema i eventualno mogućih nedostataka; procjena efikasnosti ili djelotvornosti u napredovanju ka dostizanju ciljeva izabranih članova Zakona. Jedan od važnih ciljeva analize su naučene lekcije, dobra praksa i određeni izazovi koji mogu biti podržavajući i ometajući faktori u primjeni Zakona i drugih

relevantnih dokumenata. Takođe je bilo važno formulirati ključne prepreke glavnih zainteresovanih strana/Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, uključenim u pripremi amandmana, usvajanje i nadziranje Zakona i indirektno, razvijanje sljedećeg PAPRR.

U osvrtu na metodologiju rada saopštila je da je faza sprovođenja tj konsultacije sa zainteresovanim stranama bila važan segment prikupljanja dokumenata i informacija. Za prikupljanje podataka primjenjuju se sljedeće metode: *desk pregled* relevantnih dokumenata: zvanični izvještaji o sprovedenim aktivnostima, redovni ili posebni izveštaji različitih institucija, zakoni i drugi normativni akti (amandmani, podzakonski akti, propisi), studije, istraživački izvještaji, medijski izvještaji itd.); *kvantitativno prikupljanje podataka i analiza*: zvanična statistika i druge baze koje se koriste za mjerenje drugih kvantitativnih rezultata (stope, postoci, trendovi itd.). Podaci iz sekundarnih izvora (analize, studije, pravilnici, relevantni zakoni za post-zakonodavni nadzor, kurikulumi i izvještaji nezavisnih institucija (organizacija); *dubinski intervjui* sa 30 ispitanica/ka koji su govorili o tome koja je njihova percepcija prije svega rodne ravnopravnosti, ali i o tome kako je primjenjivan Zakon (izabrani članovi Zakona) i kako se sprovede relevantna strateška dokumenta; *fokus diskusije u grupi*, međutim usljed pojave COVID-19 realizovana je sa jednom predstavnicom nevladine organizacije iz Podgorice, sa ostalima putem Skype-a.

Ključni nalazi pokazuju da su Zakon i pripadajući PAPRR usklađeni sa razvojnom agendom i procesom pristupanja EU. Strateški ciljevi PAPRR-a su relevantni i odnose se na direktne korisnike i prioritete zainteresovanih strana na nacionalnom nivou. Priprema nacrtu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, kao i kreiranje i sprovođenje PAPRR-a u velikoj mjeri su podržani od međunarodnih partnera koji se bave demokratskim razvojem u različitim oblastima (UNDP, OEBS i EU). Tehničke pripreme za izmjene zakonskog okvira, u dijelu koji se odnosi na čl.13a i 13b su efikasno realizovane, dok je tehnička osnova za razvoj PAPRR-a bila solidna (izostala je u nekim oblastima identifikacija problema, kao npr. nedostatak dodijeljene odgovornosti, preciznih rokova i resursa). Intervencije kojima se dostižu ciljevi su bile relevantne, posebno kroz rad Skupštine, izvršne i lokalne vlasti (čl.13a), osim kroz oblast kulture i obrazovanja (sistem formalnog obrazovanja i edukacija državnih službenika, poslanika/ca i zaposlenih u administraciji, predstavnika/ca medija), gdje relevantnost nije jednostavno bilo poštovati. *Glavna dostignuća su*: određene važne izmjene u zakonodavstvu u oblasti političke participacije; povećana politička participacija žena kao poslanica u Skupštini Crne Gore; formirana Ženska politička mreža; unaprijeđena statistika izradom Indeksa za rodnu ravnopravnost i publikacijom Monstat-a. Nekoliko relevantnih istraživanja o medijima i političkim strankama sprovedenih od strane predstavnica/ka akademske zajednice, organizacija civilnog društva i međunarodnih organizacija. Unaprijeđena je i politička platforma za rodnu ravnopravnost kroz kreiranje vodiča za rodno senzitivno zakonodavstvo, priručnik koji je priremio Zavod za školstvo; konferencije koje okupljaju veliki broj zainteresovanih strana i utiču na dalje oblikovanje strateških smjernica za rodnu ravnopravnost i osnaživanje ženskih politika. *Određeni nedostaci* pokazuju da je jezik različitih dokumenata, zakona i pravilnika, nedosljedno rodno osjetljiv. Određene oblasti za dostizanje rodne ravnopravnosti su postavljene uopšteno, kao npr. uvođenje koncepta rodne ravnopravnosti u zakone/dokumenta. Nedostaju aktivnosti za medije i medijsku pismenost i aktivnosti za obrazovni sistem. Izostala je i rodna analiza različitih strateških dokumenata, programa i projekata koje je sprovodila država. Postoje propusti u ciljanju državnih službenika i političara, jer oni uglavnom nijesu bili uključeni u radionice koje su se ticale upoznavanja o tome šta su principi rodne ravnopravnosti, osnovne terminologije, šta je zaštita ženskih prava i kako se promoviše rodna ravnopravnost. Ključni nalazi pokazuju i nedostatak jasnih linija odgovornosti za sprovođenje, praćenje i izvještavanje. Ograničeni rezultati u primjeni članova Zakona u oblastima koje su relevantne za sprovođenje PAPRR-a, bili su nedovoljna veza između različitih oblika intervencije tj. istraživanja bez odgovarajućeg uticaja na politike ili šireg nivoa podizanja svijesti. *Kada je riječ o djelotvornosti* nalazi pokazuju nepostojanje vertikalne koordinacije kroz zakonodavni i administrativni nivo vlasti; nedostatak koordinacije sa drugim relevantnim zakonima i strateškim dokumentima; nedostatak međuinstitucionalne saradnje; nedovoljnu preciznost u izvještavanju ili je izostalo izvještavanje; nedostatak svijesti o rodnoj ravnopravnosti. Puna primjena člana 13a postoji u svim zvaničnim dokumentima, propisima i procedurama, formalna pisana komunikacija je ujednačena, dok je

primjena člana 13a neujednačena u formalnoj usmenoj komunikaciji među političarima, zvaničnicima, medijima i akademskoj zajednici. Snažna je usredsrijeđenost na političku participaciju žena, na ekonomskom osnaživanju žena i borbu protiv nasilja, i to se vidi u zakonodavnom okviru kroz različita rješenja, dok je nizak fokus na medije, obrazovanje i kulturu. *Na nivou djelotvornosti takođe ima nekoliko nedostataka*: nedostatak zakonodavne reforme zbog nedostatka pomoćnih zakon ili selektivnosti; revizija pravila procedura u parlamentu takođe nije sprovedena; nedostatak uvođenja koncepta rodne ravnopravnosti u sve relevantne zakona i puno poštovanje rodno osjetljivog jezika. Nedostaju mehanizmi na lokalnom nivou koji bi bili operativni. Skromna je djelotvornost u zapošljavanju osoba za oblast rodne ravnopravnosti. Takođe, skromna je djelotvornost u inicijativama kroz obrazovni system i nedovoljna je efikasnost kroz uključivanje marginalizovanih grupa (LGBTI) iako imaju zasebnu strategiju.

U završnom dijelu prezentacije Olgica Lola Milojević, sopštila je da *Ključni nalazi pokazuju da je ova evaluacija otkrila veoma fragmentiranu implementaciju PAPRR-a*, kao i primjenu odredbi predmetnog Zakona. U mnogim slučajevima aktivnosti su bile ograničene, bez kontinuiteta čime direktno sprječavaju jači i širi uticaj intervencija. Prezentovani podaci pokazuju da je dostignut umjereni cilj člana 13 i značajna odstupanja u primjeni čl.13 i 13b Zakona. Neki rezultati postignuti kroz direktnu primjenu rodno osjetljivog jezika trajaće, ali razumijevanju značaja koncepta rodne ravnopravnosti za predstavnike/ce institucija nedostaje. Rodna statistika može imati dalji uticaj ukoliko se unaprijedi (član 14 Zakona). I pored postojanja Indeksa rodne ravnopravnosti, koji je rađen po međunarodnoj metodologiji, važno je da se rodna statistika na nivou Crne Gore poboljša, a samim tim i na nivou svih institucija, jer je to obaveza. Stabilna partnerstva koja bi doprinijela većoj djelotvornosti i uticaju primjene Zakona i sprovođenju PAPRR-a nijesu uspostavljena. Politička volja i dalje predstavlja izrazito važan vaktor. Takođe, uticaj PAPRR-a za razliku od primjene čl.13a i 13b bio je veoma skroman, ograničen na povećanje učešća žena u zakonodavnoj vlasti, ali nije bio kvalitativan na nivou radnih tijela i odbora. Participacija žena ili poslanica u Skupštini Crne Gore, kao i drugim parlamentima u regionu, po odborima nije ujednačena, pogotovu u tzv.odborima moći – odbor za finansije, za bjezbjednost. Takođe, izostala je oblast kulture i značaj kulturnih obrazaca u kontekstu rodne ravnopravnosti i značaja rodno osjetljivog jezika, obrazovanje i vaspitanje koje direktno utiče na osjetljivost društva prema temi nasilja. Zakonodavne promjene jesu vidljive, ali su ograničene, jer podzakonski propisi i primjena ne napreduju. Pored toga, uticaj na nivou podrške može se smatrati ograničenim, jer sektorske strategije nijesu imale rodni aspekt ili su ograničeno uticale na rodnu ravnopravnost. Kada je u pitanju mjerenje efikasnosti primjena Zakona je zavisna od donatorske podrške i ne postoji transparentno finansijsko izvještavanje.

Polazeći od navedenog, konstatovala je da su preporuke zasnovane na analizi nalaza, zaključcima i naučenim lekcijama, kao i na konsultacijama sa različitim akterima/kama koji/e su dali/e svoj doprinos u procesu istraživanja. Važne doprinose prižili/e su predstavnici/e rodni mehanizama na nivou zakonodavne i izvršne vlasti, predstavnici/e ministarstava i drugih javnih institucija odgovornih za realizaciju aktivnosti i primjenu Zakona, kao i drugi predstavnici organizacija civilnog društva i medija.

Date preporuke izdvojila je na tri nivoa:

*Na nivou pravnog i institucionalnog okvira

- Izborni zakon bi trebalo još unaprijediti u smislu afirmativnih mjera za manje zastupljeni pol i obezbijediti punu primjenu kao i rodno osjetljiv jezik i edukaciju; sprovesti reviziju člana 33a jer nema zabilježenih intervencija tj.primjene usljed nepoštovanja člana 13a;

- Reformisati rad Skupštine kako bi zastupljenost žena u radnim tijelima tj. odborima i to u tzv.tradicionalno muškim odborima (finansije odbrana, borba protiv korupcije i sl.) bila veća;

- Kroz izmjene i/ili dopune zakonodavnog okvira uključiti preporuke iz dokumenta "Rodno ogledalo političkih partija u Crnoj Gori" I "Rodno ogledalo medija";

-Sprovesti aktivnosti koje nijesu realizovane do marta 2020.godine a planirane su aktuelnim PAPRR-om (rodno osjetljivi statistički podaci u tim oblastima);

-Uspostaviti rad Savjeta za rodnu ravnopravnost u punom kapacitetu; Uključiti princip rodne ravnopravnosti u Akcioni plan za jačanje zakonodavne i kontrolne uloge Skupštine Crne Gore;

-Osnažiti rad Ženske političke mreže i unaprijediti njihovu saradnju sa organizacijama civilnog društva;

-Saradnja predstavnika/ca Skupštine sa građanima i građankama je posebno važno da se uspostavi kroz uspostavljanje procedura za rješavanje žalbi i peticija.

* *Na nivou implemetacija, monitoringa i evaluacije: osnažiti kapacitete Odjeljena za poslove rodne ravnopravnosti kao odgovorno tijela za imlementaciju PAPRR-a; nastaviti sa edukacijama zaposlenih u svim relevantnim institucijama za realizaciju svih intervencija iz PAPRR-a, za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti u skladu sa Zakonom; posebno uključiti muškarce u obuke koje se sprovode; nastaviti i sa unaprjeđivanjem razumijevanja zaposlenih u javnoj upravi o važnosti koncepta rodne ravnopravnosti i njihovom uključivanju kroz međusektrsku saradnju; u kontinuitetu podizati nivo informisanosti i razumijevanja zaposlenih u javnoj upravi u važnosti sprovođenja principa rodne ravnopravnosti kroz različite vrste obuka (primjer: rod i informisanje); unaprijediti načine inansiranja kako bi efikasnost implementacije PAPRR-a bila sveobuhvatnija; uspostaviti monitoring sisem i sistem prikupljanja podataka o rezultatima iz PAPRR-a i primjeni Zakona, sprovoditi obuke u cilju uaprijeđenja izvještavanja kako bi se osigurao kvalitet, ali i efikasnost u radu, o monitoring i internoj evaluaciji, u Izvještaju za 2019. godinu, Odjeljenje ističe da je izvještavanje iz većine opština bilo kvalitetno – važno bi bilo da bude i dostupno.*

**Na nivou društvene svijesti: kontinuirano sprovoditi aktivnosti koje promovišu jednakost pred zakonom i ravnopravnost svih građana i građanki bez obzira na njihova lična svojstva; unaprijediti partnerstvo sa organizacijama civilnog društva i raditi zajednički na poboljšanju položaja žena i promovisanju rodne ravnopravnosti u društvu Crne Gore; sinhronizovati postojeće planirane aktivnosti sa drugim akterima/akterkama u društvu (mediji, organizacije civilnog društva, različite institucije), posebno u oblasti obrazovanja, kulture i novih medija; kontinuirano raditi na senzibilizaciji zaposlenih na svim nivoima uprave; nastavnog kadra (na svim nivoima obrazovnog Sistema); dok je neophodno poseban akcenat staviti na rad sa vaspitno-obrazovnim ustanovama.*

U raspravi su kroz komentare učestvovali/e: predsjednica Odbora Božena Jelušić, članice i član Odbora - dr Tamara Vujović, Strahinja Bulajić i Jelena Božović.

Božena Jelušić, predsjednica Odbora, ocijenila je značajnim pokretanje sveobuhvatnog postupka post-zakonodavnog nadzora, i ukazala na značaj uvođenje rodne dimenzije u navedeni postupak kako bi se postigla njegova puna implementacija. Mišljenja je, da je Izvještaj ponudio kvalitetne nalaze i preporuke, ali je ukazala na već ustaljenu praksu da izvještaji sadrže „birokratizovani” rječnik i formu koja u mnogome otežava njegovo razumijevanje, te da je potrebno prezentovani Izvještaj jezički prilagoditi kako bi se olakšalo čitanje i razumijevanje.

Dr Tamara Vujović, članica Odbora je sugerisala da se razmotri mogućnost organizovanja radionica o osnovama post-zakonodavnog nadzora, iz razloga što veći broj članova/ica Odbora po prvi put obavlja funkciju poslanika. Takođe, istakla je značaj razumijevanja suštine post-zakonodavnog procesa i potrebe aktivnog učešća poslanika/ca u svim njegovim fazama.

Strahinja Bulajić, član Odbora ukazao je na neadekvatan pristup u izradi izvještaja od strane Vestminsterske fondacije za demokratiju, kako za potrebe Odbora za rodnu ravnopravnost, tako i za potrebe Odbora za ljudska prava i slobode, i nedovoljan kvalitet koji su oba izvještaja u svom krajnjem proizvodu ponudila.

Jelena Božović, članica Odbora istakla je značaj rodnog aspekta u primjeni zakona. Podsjetila je na nalaze iz Izvještaja Centra za istraživačko novinarstvo u dijelu koji se odnosi na nepostojanje adekvatnih uslova za rad za žene u trgovini (npr višečasovno stajanje prilikom obavljanja posla kasira/ki i sl.), kojih je trenutno u Crnoj Gori više od 20.000. S tim u vezi, saopštila je da Evropska agencija za zaštitu na radu karakteriše ovakav način rada veoma štetnim. Mišljenja je, da ne postoji dovoljna senzibilisanost nadležnih inspeksijskih službi da prepoznaju kršenje ljudskih prava u sličnim situacijama.

Druga tačka – Tekuća pitanja

U okviru ove tačke dnevnog reda predsjednica je informisala članove/ice Odbora, da je:

- NVO LGBT Forum Progres, Odboru dostavilo Inicijativu za izmjenu i dopunu Krivičnog zakonika Crne Gore. Inicijativom se traži razmatranje hitnih izmjena i dopuna Krivičnog Zakonika Crne Gore, u članu 206 – obljuba sa djetetom, članu 207 – Obljuba zloupotrebom položaja i članu 208 – Nedoovoljene polne radnje. S tim u vezi, saopštila je da će Odbor, u skladu sa Poslovnikom, kao zainteresovano radno tijelo, razmotriti predlog za izmjene i dopune ovog zakona kada bude u skupštinskoj proceduri;

-Odboru dostavljen Predlog teksta Memoranduma o saradnji sa Odjeljenjem za poslove rodne ravnopravnosti Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava i NVO „Ženska akcija“, na temu Procesu uvođenja rodno odgovornog budžetiranja u Crnoj Gori, a što je Odbor jednoglasno prihvatio i ovlastio predsjednicu da potpiše Memorandum;

- NVO Institut alternativa uputio poziv da kao predsjednica Odbora, 4.februara t.g. učestvuje na panel diskusiji „Rodna ravnopravnost u Crnoj Gori: Više od matematike“, na kojem će biti predstavljena analiza „Orodnavanje javnih politika: primjeri iz Crne Gore“;

- sa predsjednikom Odbora za ljudska prava i slobode Jovanom Jolem Vučurovićem, učestvovala na tematskom događaju „Dižemo glas za one koje to ne mogu - pravda za žrtve seksualnog nasilja“, koji su organizovali NVO „LGBT Forum Progres“ i NVO „LGBTIQ socijalni centar“, na kojem su podržali Inicijativu za izmjene i dopune Krivičnog Zakonika Crne Gore, u cilju pooštavanja kaznenih mjera u slučajevima seksualnog nasilja;

U okviru ove tačke dnevnog reda razgovarano je o mogućnosti da se planirana 13. sjednica Ženskog parlamenta, čije održavanje je predviđeno za 8. mart 2021. godine, odloži usljed situacije uzrokovane pandemijom virusa COVID-19 i velikog broja oboljelih u Crnoj Gori, ali i razmotri mogućnost onlajn održavanja ove sjednice ukoliko to dozvole tehnički uslovi. Takođe, informisala je članove/ice Odbora da je u planu organizovaje javne rasprave o Strateriji rodne ravnopravnosti i pozvala članove/ice Odbora da uzmu učeše u javnoj raspravi.

Sjednica je završena u 12 sati i 15 minuta.

SEKRETARKA ODBORA
Snežana Grupković,s.r.

PREDSJEDNICA ODBORA
Božena Jelušić,s.r